

A.J.CRONİN'İN ŞAHİKA (CİTADEL) ROMANINDA SALGIN HASTALIKLAR
IN THE NOVEL OF A.J.CRONIN'S CITADEL (SHAHİKA) IN THE EPIDEMIC
DISEASES

Nurullah ULUTAŞ 1

Özet

Archibald Joseph Cronin, İskoç edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Psikolojiyle de ilgilenmesi, romanlarında ruhsal tasvirler yapmasına olanak sağlar. Ünlü romanı *Şahika*'da idealist bir doktor olan Andrew Manson'un 1924 yılında Güney Galler'e bağlı Drineffy kasabasında işe başlaması ve karşılaştığı zorlukları anlatır. Andrew; kızamık, tifo, suçiçeği, tüberküloz... gibi salgın hastalıkların kol gezdiği bu küçük kasabada batıl inançlar ve hurafelerle mücadele eder. *Şahika* romanı, özellikle küçük ve hijyenin olmadığı yerleşim yerlerinde salgın hastalık sürecinin nasıl ilerlediğini, doktorların yaşadıkları imkânsızlıkları ele alan bir romandır. Romanda, idealist bir doktorun özverili çalışması, halkla samimi ilişkiler kurması, hastalara yaklaşımı, dönemin tedavi araçları ve doktorlar arası rekabet de konu edilir. Doktor Manson, rekabet hırsı ve kendisi hakkında yapılan dedikodular yüzünden zaman zaman sıkıntılar yaşasa da bilgi ve azmi sonucunda mesleğinin zirvesine erişir. İdealizminin zayıflamasının da etkisiyle Londra'nın en lüks semtinde bir ofis açmayı başarır. Drineffy kasabasında idealist bir asistan doktor olarak çalıştığı dönemde bütün zor şartlara rağmen Christine'la mutlu bir evliliği olan Andrew Manson, Londra'nın en işlek caddesinde açtığı ofiste çok fazla para kazanmasına rağmen hem karısına yeterince zaman ayırmadığı hem de ideallerinden uzaklaştığı için mutlu değildir. Bu yüzden Manson, geçirdiği soruşturma sonrası karısıyla daha sakin bir yerde ve daha mütevazı bir hayat sürdürmeye karar verir. Hayatlarının en mutlu günlerini yaşamaya karar verdikleri bir zamanda karısı Christine, bir trafik kazası sonucu ölünce Doktor Manson için yaşam tüm anlamını yitirir. Bu bakımdan roman aynı zamanda büyük bir aşkın romanıdır.

Bu çalışmada salgın hastalıklar bağlamında Archibald Joseph Cronin'in *Şahika* romanı analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Archibald Joseph Cronin, Şahika (Citadel), Salgın Hastalıklar, İskoç Edebiyatı.

Abstract

Archibald Joseph Cronin is one of the most important writers of Scottish literature. His interest in psychology also allows him to make spiritual depictions in his novels. In his famous novel *Citadel (Shahika)*, he tells the story of Andrew Manson, an idealist doctor, who started working in the town of Drineffy in South Wales in 1924 and the difficulties he faced. Andrew struggles with superstitions and superstitions in this small town where epidemics such as measles, typhoid, chickenpox, tuberculosis ... are rife. *Citadel (Shahika)*, is a novel that deals with the progress of the epidemic disease process, especially in small and unhygienic settlements, and the impossibilities experienced by doctors. In the novel, the devoted work of an idealist doctor, his sincere relations with the public, his approach to patients, the treatment tools of the period and

* Bu metin, 8 -10 Haziran 2022 tarihleri arasında Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu tarafından düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (USBK 2022)'nde sunulan bildiri metninin genişletmesiyle oluşturulmuştur.

1 Prof.Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nurullahulutas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1447-3736

Makale Gönderim Tarihi(Manuscript Submit Date): 07.07.2022, Kabul Tarihi(Accepted Date): 24.12.2022, Basım Tarihi(Published Date): 28.12.2022, turnitin benzerlik oranı(turnitin similarity ratio): %30

the competition between doctors are also discussed. Although Doctor Manson has troubles from time to time due to his competitive ambition and gossip about himself, he reaches the top of his profession as a result of his knowledge and determination. With the weakening of his idealism, he manages to open an office in the most luxurious district of London. Andrew Manson, who was happily married to Christine despite all the difficult conditions while working as an idealistic assistant doctor in the town of Drineffy, is not happy because he does not spend enough time with his wife and distances himself from his ideals, despite earning a lot of money in the office he opened in the busiest street of London. Therefore, after the investigation, Manson decides to lead a quieter and more modest life with his wife. Life loses all meaning for Doctor Manson when his wife, Christine, dies in a car accident at a time when they have decided to live the happiest days of their lives. In this respect, the novel is also a novel of great love.

In this study, Archibald Joseph Cronin's *Citadel (Shahika)*, novel will be analyzed in the context of epidemics.

Keywords: Archibald Joseph Cronin, *Citadel (Shahika)*, Epidemics, Scottish Literature.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinden önce salgınlara neden olan mikropların olduğu düşünülürse insanoğlunun virüslerle savaşı kıyamet gününe dek sürecektir. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren sivrisinek, fare ve çeşitli hayvanlar vasıtasıyla yayılan salgın hastalıklar günümüze dek milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. İnsanoğlu, biyoloji, tıp ve teknoloji alanında edindiği deneyimlerle bu virüsleri alt etmenin mücadelesini vermektedir. Karşılaştığı her salgın aynı zamanda bilim insanlarının ihtisas alanında bir aşama kaydetmesine fırsat vermektedir. Aralık 2019'da Çin'den dünyaya yayılan COVID-19 virüsü yüzbinlerce insanın canını almaya devam ederken insanoğluna dünyanın geçiciliğini hatırlatmakta, gururlanmanın ne denli boş bir eylem olduğunu da öğretmektedir. Çünkü sahip olduğu tüm maddi güç ve makamlara rağmen süper güvenlik sistemleri, basit bir maske kadar insanı bu virüsten koruyamamaktadır. Virüse yakalanmamak için maksimum hijyen ve sosyal mesafeye uymak yeterlidir. Süper güç sayılan devletlerin birbirini suçlaması, salgın sonrası politik kavgaların ve ekonomik savaşların süreceğini göstermektedir. Hayatımızdaki hemen her eylemi dijital platforma taşımının yanında medikal istihbarat ve biyolojik silahlanma yarışı gibi kavramlar sanırım geleceğimizi şekillendirecektir. Ayrıca salgın, son dönemlerde çatırdayan küreselleşme anlayışı yerine güçlü ve refah seviyesi yüksek ulus devlet anlayışını geçerli kılacaktır.

1930'lu yıllarda, toplumsal ve ruhsal felaketlerin eş anlamlısı olarak yaygın biçimde hâlâ veba metaforuna başvurulmaktaydı. Vebanın bu şekilde hâlâ bir çağrışım gücüne sahip olması, genellikle mübalağalı, anti-liberal tutumlarla el ele gidiyordu: tiyatro ve veba üstüne Artaud'nun yazdıklarını, 'duygusal veba' konusunda Wilhelm Reich'in düşüncelerini aklınıza getirin. İşte, böyle bir insan türüne dair 'teşhis', ister istemez anti – tarihsel düşünceleri

beslemektedir. Gerek bir tanrısal adalet gerekse bir demonoloji (şeytan bilimi) olarak veba metaforu, kötülüğün simgesini andıran bir şeyin varlığını şart koştuğu gibi, kötülüğü kaba, korkunç bir adaletin taşıyıcısı durumuna da getiriyordu. Karel Čapek'in *Beyaz Veba* (1937), faşizmin iktidara gelmiş olduğu bir devlette ortaya çıkan uğursuz hastalık, yalnızca kırk yaşının üstündekileri, ahlâki açıdan kendi hallerinden sorumlu tutulabilecek kişileri vurmaktadır.

Nazilerin Çekoslovakya'yı ele geçirmesinin arifesinde kaleme alınan Čapek'in alegorik oyun, bir anormalliği (veba metaforunun, ortalama görüşlere sahip bir Avrupalı liberalin barbarca diye nitelediği bir tehdidin ifade edilmesi amacıyla kullanılmasını) yansıtmaktadır.” (Sontag, 2005: 157)

Tarihin değişik dönemlerinde çeşitli salgınlar Filistin'den Etiyopya'ya; Yunanistan'dan Roma İmparatorluğu'na kadar tüm insanlığı tehdit etmiştir. 1346 yılında Hazar Denizi kıyısında başlayan veba salgınının etkisi 400 yıl boyunca devam eder (Arı, 2012). Yine çiçek, kabakulak, grip, tifüs... gibi salgınlar orduların yenilmesine, coğrafi haritaların değişmesine ve nüfus sayılarının büyük oranda düşmesine (Diamond, 2003: 84-85 ve 271'den akt. Özdemir, 2005: 19) neden olmuştur: “(...) salgın hastalıklar, imparatorlukları çökertmiş, orduları kırmış, yaşama ve sevmeye biçimlerimizi sürekli değiştirmiştir. Çiçek hastalığı Yeni Dünya'yı öylesine büyük bir güçle işgal etmiştir ki, Kızılderili kültüründe açtığı politik yaralar hâlâ iyileşmemiştir. Veba, feodalizmin sonunu getirmiş, kapitalizmin tohumlarını atmış ve ekonomistlerle doktorları hâlâ motive eden, doğaya karşı bir güvensizlik yaratmıştır.” (Nikiforuk, 2013: 21).

Salgının yayılmasında bu firarların da etkisi olur. Salgın hastalıklardan dolayı uygulanan karantinanın geçmişi çok eskiye dayanır ve bu karantina “veba”yla ilgilidir: “Viscount Bernabo tarafından çıkartılan bu uygulamanın en azından kişi bazlı hastalığın yayılma hızını kesen etkili bir çözüm olduğu daha o günlerde doktorlar tarafından gözlemlenmişti. Akdeniz'in o dönem uluslararası limanı olan Ragusa'nın (bu günkü Dubrovnik) başhekimi Padua'lı Jacob, vebanın bölgeye gemilerle denizaşırı yerlerden taşındığını varsayarken kent içindeki hastalar ile dışarıdan gelenlerin şehir duvarları dışında kurduduğu bir binada kabulünün yapılmasını sağlamaya çalışmıştır (Jewell, 1857'ten akt. Karaimamoğlu, 2020:730). Hastaların sağlıklı insanlardan ayrılması yani izole edilmesi gerekliliğinin doktorlar arasında güç kazanmasının nedeni ise erken bulaşma teorisidir.” (Carmichael, 1991: 213-255; Kinzelbach, 2006: 369–389'dan akt. Karaimamoğlu, 2020: 730). Karantina, salgın hastalıklardan dolayı bazen hastalığın yayılmasını önlemeye dönük bir tedbir olarak algılanırken bazen de otoriterleşmeye meyilli yönetimlerin gözetim toplumu yaratmak ya da halkı baskı altına alma amacıyla

gerçekleştirdikleri bir uygulamadır. Uygulamayı özgürlüğün kısıtlanması ve yönetimin diktatörleşmesi olarak değerlendirenler buna isyan ederler. Bazıları da böylesi felsefi bir amaç olmadan sırf kapalı yerde kalma fobilerinden ötürü karantina mekânından kaçma teşebbüsleri sergiler. Yapıtın bu bölümünde bu duruma değinilir. Salgınlar, genel olarak halkta korku, endişe ve panik yaratır. Ölüm korkusuyla birlikte, açlık, sefalet, namus kirlenmesi, kişinin onuruyla oynama, hastalığa çare bulunamaması... gibi sebeplerle insanların bazıları intiharı seçer.

Salgın hastalıklar ve afetler, öncelikle yoksulları vurur. Yoksul insanlar hem gıda hem korunma anlamında en dezavantajlı gruplardır. Görkemli şatolar ve korunaklı duvarların ardında kalan zenginler, kendilerini koruma altına alarak salgından korunabilir veya en az zayıyla bu hastalıktan kurtulabilirler. Ancak yoksullar, bu salgınlara karşı savunmasızdır. Zenginler, maddi imkânları ve depolarında sakladıkları yiyeceklerle aylarca idare edebilirken yoksullar, salgından kurtulsalar bile açlıktan veya giyeceklerinin olmamasından ölürlür.

Salgın hastalıklar sadece ekonomik yıkımlara yol açmaz, toplumu hemen her yönüyle çökertir. Toplumsal ilişkilerden eğitime, sanattan siyasete dek her sektör salgınlardan olumsuz biçimde etkilenir: “Frank M. Snowden *Epidemics and Society: From the Black Death to the Present* (Salgınlar ve Toplum: Kara Ölüm'den Günümüze) isimli yeni kitabında isimli yeni kitabında salgın hastalıkların siyaseti, bastırılmış devrimleri, ırksal ve ekonomik ayrımcılığı nasıl şekillendirdiğini inceliyor. Salgınlar yayıldıkları toplumları değiştirdi, kişisel ilişkileri, sanatçıların ve entelektüellerin çalışmalarını beşerî ve doğal ortamları etkiledi. Yüzyıllara ve kıtalara uzanan geniş bir kapsamda, Snowden'in açıklaması hangi sosyal yapıların, hastalıkların yayılmasına ne şekilde olanak sağladığının cevabını vermeye çalışıyor.” (Chotiner, 2020: 1). Salgınların, savaşlarla da ilgisi var. Bazı devletler, salgını fırsat bilerek düşmanlarını zor zamanlarında yok etmeyi bir savaş stratejisi olarak uygularlar. Bunu birçok salgında görebiliriz. Bazı salgınların savaşın sonucunu direkt etkilediği de araştırmalarla sabittir. Bu koşullarda ölenlerin salgından mı yoksa düşmanın silahıyla mı öldüğü de hep tartışma konusu olmuştur. Anlatıcı veba salgınının ülkenin her yanına yayıldığı yıl İngiltere ve Hollanda arasında bir sıcak savaş da olduğunu söyler.

Edebî anlatılarda olduğu gibi tarihte yaşanan salgınlarda da toplumun tüm yönüyle olumsuzluklar yaşadığı görülür. Hemen tüm dünyayı etkileyen veba salgınları Avrupa başta olmak üzere hemen tüm dünyayı ekonomi başta olmak üzere birçok anlamda olumsuzluğa sürüklemiştir: “Sonuç olarak görülüyor ki veba salgını halkın her kesimini etkilemekle kalmamış, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel hayatı da derinden etkilemiştir. Avrupa'nın demografik haritasını değiştirmiştir. Halkın psikolojik olarak güvensizlik ve korku yaşamasına

neden olmuştur. Sosyal ilişkileri zayıflatmış, ticareti ve dini uygulamaları durma noktasına getirmiştir. Çok sayıda kişinin ölmesi her alanda bir değişime neden olmuştur. Bazı meslekler çok daha fazla para kazanmaya başlamış, bazı ürünler gereğinden daha pahalı hale gelmiştir. Kıtanın içine düştüğü durumu atlatması pek de kolay olmamıştır. 1348 salgınının etkileri 1350'li yıllarda azalmaya başlasa da tam olarak kaybolmamış ve veba, bu denli şiddetli olmamakla birlikte, daha sonra birkaç kez daha Avrupa topraklarında görülmüştür.” (Genç, 2011: 146).

Salgınların yayılmasındaki sebeplerden biri de halkın cahilce davranışları ve batıl inançtan kaynaklanan uygulamalarıdır. Salgın hastalığa maruz kaldığını bile bile yapılan hasta ziyaretleri, salgından ölenlere düzenlenen taziye törenleri, salgından ölenlerin kıyafet ve eşyalarının yoksullara yardım adı altında başkalarına verilmeleri de salgın hastalıkların hızla yayılmasına sebep olur. Profesör Zilber, Murat Yıldırım'ın fikirlerine saygı duymasına rağmen “nefretten” doğan “bağnaz düşünceleri” kabul etmez. Profesör Zilber, “düşman güçlerin” Hadrut'a gelerek mezarları açarak cesetleri çıkarıp keserek taunu yaymak amacıyla olduklarına inanmaz; o zaman “düşman güçler” kendilerini ölüme mahkûm etmektedirler. (Sarıbaşı, 2019: 264 – 269).

Salgın hastalıklarda kurum ve yöneticilerin yaptığı en büyük hatalardan biri salgını gizlemektir. Salgının gizlendiği her dakika bulaşma sayısını artırır. Bu durum vaka sayılarında da aynı etkiyi yaratır. Sözde halkın tedirgin olmasını önlemek, ekonomik ve turizm gibi kaygılarla gizlenen salgın hastalıklar, kısa süre sonra hükümetlerin başına bela olur ve onunla mücadele etmelerini daha da zorlaştırır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren bu hatanın geleneksel bir hal aldığı görülür. Tüberküloz hastalığı ve kanser gibi rahatsızlıklarda da aynı tavrın takınıldığı görülür: “Bir insanın tüberküloz olduğunu öğrenmesinin, yüzüne karşı ölüm hükmünün okunmasıyla bir sayıldığı –günümüzde halkın zihninde kanserin ölümlerle eş tutulması gibi- günlerde (üstelik çok zaman da geçmemiştir o dönemlerden bu yana), tüberkülozlu kişilerin yakalandıkları hastalığın kendilerinden (onlar öldükten sonra da çocuklarından) gizlenmesi çok yaygın bir durumdu. Doktorlar ve hastaların aileleri, hastalık hakkında bilgi sahibi olan başka hastalarla bile rahatça konuşmakta gönülsüzdüler.” (Sontag, 2005: 8).

Bugün dünyayı etkisi altına alan ve milyonlarca insanın ölümüne yol açan Covid-19 salgınında da yönetimlerin aynı yaklaşımı sergilediğini görmekteyiz. Amerika, bu salgının yayılmasında en büyük suçlu olarak salgını gizleyen Çin'i ve bu hastalığa salgın teşhisini geç koyan Dünya Sağlık Örgütü'nü suçlamaktadır: “Çin'deki ilk tepki, salgını görmezden gelmek ve inkâr ederek gizlemek olarak gelişti. Çin'de 1949 yılından bu yana ‘gizlilik kültürü’ bir dogmaya

dönüştü. Bilgi değerli bir silah mesabesinde görüldüğü için, avam halk tabakaları ile paylaşılması sakıncalı bulunuyordu. Bu mantığa göre, eğer bilgi bir güç kaynağı ise, bu kaynak devrimci devletin tekelinde olmalıydı. Dolayısıyla, Pekin'deki merkezi otoritenin, salgının varlığını kabul etmesi ve duyurması haftalar aldı. Merkezi hükümet, mahalli idarecileri gevşek tutum sergilemekle suçladıktan sonra meseleye kendisi el attı.” (Tahiri, 2020: 1).

Bu yanlış yaklaşım sadece Çin'le sınırlı kalmadı. Politik olarak Çin gibi muhafazakâr bir devlet olan İran da bu eleştirilerden payını aldı: “İran İslam Cumhuriyeti kadroları da Çin'in bu gizlilik politikasına meylederek, meselenin üstünü kapatmaya çalıştı. Ancak İranlı yöneticiler bu hususta Çin'deki meslektaşları kadar başarılı olamadı. Kısa sürede İran halkının çoğu, salgının boyutlarından haberdar oldu. Bunun sebebi de İran her ne kadar Çin gibi otoriter bir rejime sahipse de Çin kadar sistematik bir baskı organizasyonuna sahip olmamasıdır. Gerçek şudur ki; İran'da, 3. Dünya ülkesi tipi bir rejim kaimdir. Kendi içinde farklı güç odakları barındırır ve toplum üzerinde sadece şeklen kontrol sağlayabilir.” (Tahiri, 2020: 1).

Archibald Joseph Cronin'in *Şahika* adlı romanı Andrew Manson adlı bir tıp doktorunun yaşantısı ekseninde yazılmış bir salgın romanıdır. Roman başladığında tarihler 1924 yılının ekim ayını gösterir. Andrew Manson, bir doktor asistanı olarak Güney Galler'e bağlı Drineffy kasabasında iş bulur. Buraya idealist bir doktor adayını giden Manson, imkânsızlığın kol gezdiği bu kasabada, batıl inançlar ve geleneksel yöntemlerle hastaları iyileştirmeye çalışan sağlıkçılarla karşılaşınca morali bozulur: “Düşüncem, Drineffy'yi bir sağlık merkezine dönüştürmekti – bilirsiniz, kaplıca gibi... Bana bak Manson! (...) bilmen gereken bazı şeyler var. Burası, bu romantik mesleğin en iyi geleneklerinin uygulandığı bir yer değil. Hastane yok, ambulans yok, röntgen cihazı yok, hiçbir şey yok. Ameliyat yapmak istersen mutfak masasını kullanmak zorundasın. Sonrasında bulaşık yeğeninde temizlenirsin. Sıhhi temizlik denen bir şey yok. Kuru geçen bir yaz boyunca çocuklar infantil kolerasından sinekler gibi ölür.” (Cronin, 2015: 27).

Yanına asistan olarak gittiği Doktor Page, yatalak bir hasta olduğu için tüm yük Andrew Manson'un üzerindedir. Manson'un çalışmak için geldiği bu kasaba son derece kirli bir yerdir. Kasabada kanalizasyon sisteminin yetersizliği ve çok eski olması hastalıklara davetiye çıkarır. Bu yüzden çocuklar kolera başta olmak üzere birçok hastalığa yakalanır. Romanda bahsedilen infantil kolerası, daha çok çocukların yakalandığı bir salgın türü olsa da sebep ve sonuçları bakımından toplumun tüm kesimini etkileyen bir kolera türüdür. 1817'li yıllarda ortaya çıktıktan sonra büyük çaplı ölümlere yol açar. Çocuk, genç yaşlı demeden birçok insan bu

hastalıktan ölür. Hastalığın sebeplerinin başında çevre kirliliği ve alt yapı hizmetlerinin yetersizliği gelir (Sakaoğlu, 1995: 23-25'ten akt. Ak, 2011: 266-267).

Manson'un göreve başlamasının hemen ardından kasabada bir tifo salgını başlar. Zaman zaman imkânsızlığın ve çaresizliğin bunalıma sürüklediği Doktor Manson, özverili kişiliği ve özel çabasıyla hastalarla yakından ilgilenir: "Tipik döküntüsü olan, Glydar Hanesi 7 Numara da dâhil, beş hastanın enterik vaka olduğu açıkça ortadaydı. Jenkins, son on gündür onları kireçtaşı ve afyonla tedavi ediyordu. Andrew, geçen geceki beceriksiz çabalarına rağmen, artık elinde bir tifo ateşi salgını olduğunun farkındaydı." (*Şahika*, s. 32).

Tifo, etkeni olan *Salmonella typhi*, kirli içme suları ve pis yiyecekler ile bulaşarak bedene girdikten 7 – 15 gün sonra ortaya çıkan bir hastalıktır. Bakteri, hastaların dışkı, idrar, kan, tükürük ya da deri döküntülerinde bulunur. Dünyada her yıl 20 milyon civarında tifo vakası varken bu vakaların yaklaşık 200 bini ölümle sonuçlanmaktadır (Parıldar, 2020: 19-26). Bu hastalığı tifüs hastalığı olarak adlandıranlar olsa da konuyla ilgili büyük tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar, bugün bile bir sonuca ulaşmış değildir. Ancak hastalığın kirlilikten yayıldığı ve bugüne kadar milyonlarca insanın ölümüne yol açtığı, en fazla az gelişmiş ve alt yapısını tamamlamamış toplumlarda görüldüğü, savaşlarda çok sayıda askerin ölümüne yol açarak bazı savaşların sonucuna direkt etki ettiği araştırmalarla kanıtlanmıştır (Özdemir, 2005).

Andrew Manson, tifo salgınıyla tek başına bilimsel yöntemlerle mücadele ettiği bu kasabada doktorların geleneksel yöntemlerle hastaları iyileştirmesine zaman zaman isyan eder. Ancak idealist kişiliği yüzünden çatışma yaşadığı bu insanlarla iyi geçinmekten başka çaresi yoktur. Yanında çalıştığı Doktor Page'in tecrübesinden yararlanmak amacıyla bazen ona danışır. Fakat ondan da gereken yardımı alamaz:

"Doktor Page, bulaşıcı bir hastalıkla karşılaşılırsa, yapılacak en iyi şey nedir?"

Bir sessizlik oldu. Page, sadece konuşmak bile migrenini azdırmaya yetiyormuş gibi hiç hareket etmeden, gözleri kapalı bir halde cevap verdi: "Bu hep zor olmuştur. Karantina koğuşunu bırak, bir hastanemiz bile yok." (*Şahika*, s. 32).

Andrew Manson'un yaşadığı kasabada bir dönemler başarılı bir doktor olduğu halde sonrasında kendini alkole veren Denny, adlı bir doktor vardır. Muhtemelen Denny de bir dönemler çok idealist olduğu halde ortamın elverişsizliğinden dolayı kendini boşluğa bırakmıştır. Başlangıçta egoist kişiliğiyle Manson'u küçümsese de sonrasında iyi dost olurlar. Salgın yayılınca aralarında bulaşıcı hastalığın sebepleri ve çözüm yolları üzerine bir sohbet gelişir: "Sende de mi aynı vaka var? Diye sordu Andrew ilgiyle.

“Dört tane! Hepsi de seninkilerle aynı bölgede.” Duraksadı, “Ve bu mikroplar Glydar Hanesi’ndeki kuyudan geliyor.”

(...)

“Görüyorsun ya,” dedi Denny, acı ironiyle dolu soğuk ses tonuna geri dönerek. “Paratifo buralarda öyle ya da böyle bulaşıcıdır. Ama bir gün, çok yakında, büyük bir patlamayla karşılaşacağız. Suç ana lağım kanalında. Oradan sızan pis sular kasabanın alt tarafındaki alçak kuyuların yarısına karışıyor.” (*Şahika*, s. 36).

Tarihte yaşanmış tifo salgınlarına da bakıldığında bu salgının sebeplerinin başında lağım sularının geldiği iddia edilir. (Özdemir, 2005). Romanın bu bölümünde de doktorlar tifonun yayılmasını bu sebebe bağlarlar. Vaka sayısı ve ölümler artınca Denny ve Andrew bir gece gizlice kanalizasyon sistemini havaya uçurarak kasabaya yeni kanalizasyon sistemi çekilmesine vesile olurlar.

Doktor Andrew’in salgına ve diğer hastalıklara yönelik çabaları kısa süre içinde Drineffy kasabasında ününün yayılmasını sağlar. Göreve başladığı ilk günlerde hasta olmadığı halde rapor almaya alışmış insanlara rapor vermediği için kendisine tepki gösterip kaydını başka doktorlara alan kişiler yeniden ona döner. Andrew’in salgın hastalıklar konusundaki başarısı yayılırken kasabada popüler bir doktor olan Bramwell’le karşılaşan Manson, bu eski doktorun aslında mesleki olarak ne denli bilgisiz biri olduğunu fark eder: “Tabii, enterik vakalar üzerinde çıkardığın işi hepimiz duyduk. Drineffy seninle gurur duyuyor, sevgili oğlum... Sana yardım edebileceğim herhangi bir acil durum olursa, haber ver!”

(...)

Aslına bakarsanız, Doktor Bramwell, elimde gerçekten ilginç bir ikinci derecede mediastinit vakası var, son derece sıra dışı. Eğer işiniz yoksa benimle beraber gelebilirsiniz.” (*Şahika*, s. 44).

Mediastinit, ölümcül sonuçları olabilen, göğüs ve kalp cerrahisi doktorlarının üzerinde dikkatle durduğu mediasten dokusunun iltihabıdır. Akut ve kronik şekilde enfeksiyon ve enfeksiyon dışı etyolojiler ile ortaya çıkar. (Kılıç, 2020: 61). Doktor Manson’u kırmayıp onunla gelen Doktor Bramwell’in hastalığın teşhisi konusunda söyledikleri, onun ne denli eksik bilgiye sahip bir doktor olduğunu gösterir.

Doktor Andrew Manson’un Drineffy kasabasında karşılaştığı hastalıklardan biri de kızamıktır: “Riskin Caddesi’ne vardı ve 3 Numara’ya girdi. Hasta, hafif bir mevsimsel kızamık salgınına

yakalanmış, Joey Howells adında dokuz yaşında bir çocuktur. Hastalığın kendisi çok önemli değildi ama içinde buldukları fakirlikten dolayı Joey'nin annesini zor durumda bırakması muhtemeldi.” (*Şahika*, s. 55).

Kızamık, özellikle çocukluk döneminde görülen ve tüm dünyada yaygın görülen bulaşıcı bir enfeksiyon hastalığı olup dünyada her yıl bir milyondan fazla çocuk bu hastalıktan dolayı hayatını kaybetmektedir. Kızamık çok bulaşıcı bir enfeksiyon hastalığı olup hasta kişilerin solunum salgılarının aerosol şeklindeki parçacıklarının duyarlı konağa ulaşmasıyla yayılır. Hastaların döküntü başlamadan önceki 4 gün ve başladıktan sonraki 4 gün hastalığı yayma riski vardır. Uzmanlar, bulaştırıcılığın en yoğun olduğu sürecin prodrom dönemi olduğunu belirtir. (Hatipoğlu, & vd. 2013: 105). Bu yüzden kızamığa yakalanmış hastaların karantinada kalmaları gerekmektedir. Bu kasabada yaşayan insanların yoksulluğu ve gencinden yaşlısına kadar herkesin kömür ocaklarında çalışmak zorunda kalmaları, salgın hastalıklarda bile karantinada kalmanın ne denli zor olduğunu göstergesidir. Doktor Andrew Manson, kızamık hastalığına yakalanan Joey Howells'in kardeşi İdris'in okula gitmesine kızarak durumunu bildiği halde onu okula kabul eden Bayan Barlow adlı öğretmenle tartışır:

“Ağabeyi Joey kızamık geçirirken İdris'in okula gitmesi sağlık düzenlemelerinin açık bir ihlâliydi. (...)

Burada bir öğrenciniz var. İdris Howells. Ağabeyinin kızamık olduğunu biliyorsunuz. Onu sınıfa almanızın kurallara aykırı olduğunun farkında değil misiniz?... Karantinaya alınması gerek.” (*Şahika*, s. 56-58).

Doktor Manson, bu yoksul kasabada bir çocuğu evde karantinada kalması gerektiği halde okula kabul eden ve onu sınıfta herkesten uzak bir köşede karantinaya alan Christine Barlow adlı öğretmenle tartıştıktan sonra bu özverili güzel kadını aklından çıkaramaz. Bayan Page'le tartıştıktan ve kasaba halkının bir kısmıyla da anlaşamayan Doktor Manson, Aberalaw adlı daha güzel bir kasabada içinde büyük bir evin de olduğu bir hastanede iş bulur. Komisyon mülakata aldığı Manson'u çok beğenir, tek şartları buranın evli birine uygun olduğudur. O da nişanlı olduğunu söyler. Oysa Christine'le sadece konuşmaktadırlar. Bu gelişme üzerine âşık olduğu kadına evlilik teklifi yapar ve bir süre sonra da evlenirler.

Doktorluk kariyeri, hızla yükselen Andrew, bir süre sonra Londra'ya taşınır. Buranın en büyük hastanelerinden biri olan Victoria Hastanesi'nde kadro bulan Manson, şehrin en işlek yerine bir ofis açınca kısa sürede sosyal çevresi ve yaşam koşulları da değişir. Alışkın olmadığı bu çevre zaman zaman eşiyile problem yaşamasına neden olur. Doktor Andrew karısıyla gittiği bir

toplantıda karısı Christine'nin Profesör Challis'le sohbetini kıskanır. Bu sırada karısı profesöre kocasının taş kömürü işçileriyle ilgili bir araştırma yaptığını ve kömür tozu ile tüberküloz arasındaki ilgiyi ortaya koymayı amaçladığını söyler: “Öyle değil mi, sevgilim?” diye teşvik etti Christine. “Geçen gece bana anlatıyordun ya.” “Ah, bilmiyorum,” diye homurdandı Andrew. “Muhtemelen bir yere varmayacak. Henüz elimde yeterince veri yok. Tüberkülozun nedeni toz olmayabilir bile.” (*Şahika*, s. 187). Daha önce görev yaptığı kasabada maden işçilerinin sürekli tüberküloza yakalanması Doktor Manson'u tozun tüberküloza etkisi konusunda bir çalışmaya iter. Romanda karısının gönderme yaptığı konu budur. Daha çok bir akciğerle ilgili bir hastalık olarak tanımlanan tüberküloz öksürüğe yansır. (Sontag, 2005: 13-14).

Şahika romanında bahsedilen salgınlardan biri de suçiçeğidir: “Temmuz ayının sonlarında baş gösteren ani suçiçeği salgını Andrew'ya kafasını kaşıyacak vakit bırakmadı.” (*Şahika*, s. 250). Manson'un yoğun olarak ilgilendiği hastalıklardan biri olan Suçiçeği, insan herpes virüsleri arasında yer alan varisella zoster virüsünün primer hastalığı olup çocuklarda sıkça görülen hava yolu ve temasla bulaşan bir hastalıktır. (Dilek, & vd. 2015: 360). Doktor Manson, Londra'da kariyerinin zirvesindeyken bir gün Drineffy kasabasında tanıştığı Con'un kendisini ziyarete geldiğini görür. Con, kızı Marry'yi hatırlayıp hatırlamadığını sorduktan sonra kızının onu çok sevdiğini, ancak maalesef tüberküloza yakalandığını belirtir: “Lanet olsun, Manson. Mary'de tüberküloz başlangıcı olduğunu söyledi – sanki, Dan Amca on beş yıl önce sanatoryuma yattığında, Boland ailesi bu hastalıktan tamamen kurtulmamış gibi.” (*Şahika*, s. 429).

Mary'yi muayene eden Manson, tüberküloz hastalığının henüz ilerlemediğini ve tedavi edilebilecek bir aşamada olduğunu belirterek kızın babasını rahatlatır: “Kızın yanında sadece on beş dakika kalmıştı ama misafir odasındaki Con'la Christine'in yanına döndüğünde yüzünde son derece rahatsız bir ifade vardı. “Maalesef tüberküloz olduğuna dair hiç şüphe yok. Sol apeks... Ama endişelenme. İlk evrede. Yapabileceğimiz bir şeyler var!” (*Şahika*, s. 433).

Bir süre Victoria hastanesinde tedavi gören Mary'nin durumu gitgide kötüleşince Andrew, sağlık bakanlığı kurallarına aykırı olarak onu hastaneden alıp Bellevue'de Stillman adlı bir uzmanın işlettiği sanatoryuma götürür. Bu yüzden soruşturma geçirir. Stilman'ın sanatoryumunda bir süre kalan Mary iyileşince Doktor Manson çok mutlu olur: “Andrew, Mary'nin iyileştiğine sevinmiş bir halde gülümseyerek mektubu masaya bıraktı.” (*Şahika*, s. 490).

Drineffy kasabasında idealist bir asistan doktor olarak çalıştığı dönemde bütün zor şartlara rağmen Christine'la mutlu olan Andrew Manson, Londra'nın en işlek caddesinde açtığı ofiste

çok fazla para kazanmasına rağmen ideallerinden uzaklaştığı için mutlu değildir. Bu yüzden Manson, geçirdiği soruşturma sonrası karısıyla daha sakin bir yerde ve daha mütevazı bir hayat sürdürmeye karar verir. İkili arasındaki buzlar erir ve yeniden eski mutlu günlerine dönerler. Bir gün kahvaltılık sofrasında kocasının sevdiği peynirin kalmadığını gören Christine, kocasının tüm ısrarlarına rağmen peynir almak için gittiği dükkândan çıkarken geçirdiği trafik kazası sonrası ölünce Doktor Manson için yaşam tüm anlamını yitirir.

2. SONUÇ

Sonuç olarak salgın hastalıkların tarihi, en az insanlığın tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu, hemen her çağda salgın hastalıklar yüzünden can ve mal kaybı yaşadı ve yaşamaya devam edecektir. Salgınların siyasi, sosyal, ekonomik, psikolojik, turizm, hukuk... alanını etkilemesi kaçınılmazdır. Edebiyatın hayatı yansıtan bir ayna olduğu göz önüne alındığında salgınların edebi türlere konu olmasından daha doğal bir sonuç yoktur. Tarih boyunca hemen her milletin edebiyatında salgınlar bir şekilde edebi türler içinde kendine yer bulmuştur. Sadece edebi yapıtlarda değil, sinema ve tiyatrodaki da salgınlarla ilgili çok sayıda film ve oyuna rastlanır. Kovid – 19 salgını da tıpkı diğer salgınlarda olduğu gibi büyük yıkımlarla tüm dünya milletlerini etkiledi. Tarihin ilk döneminden itibaren insanlığı maddi ve manevi anlamda çökerten salgın hastalıklar, yazarlara ilham vermekle kalmamış sonraki dönemlerde toplumların salgınlar karşısında nasıl davranacağına dair ipuçları da vermiştir. Hemen her toplumda salgın hastalık ortaya çıktığında insanların gösterdiği tepki aynıdır. Salgınla ilgili batıl inançlar, hijyen yokluğu, iktidarların uyguladığı sansür ve halkın cahilce davranışları sonucu hastalığın yayılmasına katkısı birçok toplumda aynı şekilde görülür. Bu çalışmada analize tabi tuttuğumuz Archibald Joseph Cronin'in *Şahika* romanı, özellikle küçük ve hijyenin olmadığı yerleşim yerlerinde salgın hastalık sürecinin nasıl ilerlediğini, doktorların yaşadıkları imkânsızlıkları ele alan bir romandır. Romanda, idealist bir doktorun özverili çalışması, halkla samimi ilişkiler kurması, hastalara yaklaşımı, dönemin tedavi araçları ve doktorlar arası rekabet de konu edilir. Romanın baş karakteri Doktor Manson'un mesleğinin zirvesindeyken çok para kazanması, idealizminden uzaklaştığı için onu mutlu etmez.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinatörlüğünde BEBAP 2021. 15 numaralı, "Salgın Romanlarının Corona Virüs Bağlamında Analiz Edilmesi" adlı proje ile desteklenmiştir. Çalışmamızı maddi olarak destekleyen Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne teşekkür ederiz.

THANKS

This study was supported by the project numbered BEBAP 2021. 15, the name of “The Analysis of Pandemic Novels in the Context of Coronavirus” under the Scientific Research Coordinatorship of Bitlis Eren University. We thank Bitlis Eren University Scientific Research Projects Coordinatorship for financial support of our study.

3. KAYNAKÇA

Arı, K. (2012). “Mücadele Sürecinde Göçmenlerde Salgın Hastalık Riski ve “Fare İtlafı”.<http://sikiyonetimdosyasi.blogspot.com/>

Carmichael, A. G. (1991). “Contagion Theory and Contagion Practice in Fifteenth-Century Milan”, *Renaissance Quarterly*, C. 44, No. 2, s. 213-255

Chotiner, I. (2020).“Pandemi Tarihi Nasıl Değiştirir?”*sosyal bilimler.org*. (Çeviri: Tuğçe Puluroğlu)

Cronin, A. J. (2015). *Şahika*. (Çeviren: Pınar Temurcan), İstanbul: Altın Bilek Yayınları

Diamond, J. (2003). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, (Çev. Ülker İnce), Ankara: TÜBİTAK Yay.

Dilek, M. & vd. (2015). “Suçiçeği Komplikasyonlarının Değerlendirilmesi”, *Abant Medical Journal*, Cilt: 4, Sayı: 4, s. 360, doi: 10.5505/abantmedj.2015.67699, http://www.journalagent.com/abantmedj/pdfs/ABANT-67699-ORIGINAL_ARTICLE-DILEK.pdf

Genç, Ö. (2011). “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa’sına Etkileri”, *Tarih Okulu*, Sayı: 10, s. 146

Hatipoğlu, N. & vd. (2013). “Kızamık”, *JOPP Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, s. 113, doi:10.5222/JOPP.2013.105, <https://www.journalagent.com/z4/vi.asp?pdire=iksst&plng=tur&un=JOPP-88597>

Jewell, W. (1857). *Historical sketches of quarantin*, Philadelphia: TK and PG Collins

Karaimamoğlu, T. H. (2020). “Batılı Kaynaklara Göre XIV. Yüzyıl Salgınlarıyla Birlikte Karantina Uygulamasının Ortaya Çıkış Süreci”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (2) , s. 730.

Kılıç, D. (2020). “Mediasteninin Akut ve Kronik Enfeksiyonları”, s. 61, https://www.researchgate.net/publication/228499998_MEDIASTENIN_AKUT_VE_KRONIK_ENFEKSİYONLARI (Erişim Tarihi: 22/10/2020)

Kinzelbach, Annemarie (2006). "Infection, Contagion, and Public Health in Late Medieval and Early Modern German Imperial Towns", *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, C. 61, No. 3, 1, s. 369–389

Nikiforuk, Andrew (2013). *Mahşerin Dördüncü Atlısı (Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi)*, (Çeviren Selahattin Erkanlı), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları

Özdemir, Hikmet (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler (1914-1918)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Parıldar, Hülya (2020). "Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları". *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastalıkları Dergisi*, Sayı: 30, s. 19-26

Sakaoğlu, Necdet (1995). "Osmanlı'da Salgınlar", *Toplumsal Tarih*, S. 122, s. 23-25'ten aktaran Ak, Mehmet. (2011). "19. Yüzyılda Antalya'da Kolera Salgını". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*. Cilt: 4, Sayı: 17, Bahar

Sontag, Susan (2005). *Metafor Olarak Hastalık (Aids ve Metaforları)*, (Çeviren Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı

Tahiri, Emir (2020). "Koronavirüs yaklaşımı, kültürel farklılığı açığa çıkarıyor", *Şarkul Avsat*, 13 Mart 2020, s.1 (Erişim Tarihi: <https://turkish.aawsat.com/home/article/2177946/emir-tahiri>)